

Edina BEĆIREVIĆ¹

Prof. dr. Muslija Muhović: Uvod u etiku²

Jedna od osnovnih dilema kojom se bave različiti etički sistemi, a koja su centralna i za ovaj udžbenik jeste: treba li izvor moralnosti tražiti u čovjeku ili izvan njega? U ovom pitanju krije se i odgovor o suštini vrhovnog principa moralnosti. Prof. dr. Muslija Muhović, redovni profesor na predmetu „Etika“ na Fakultetu kriminalističkih nauka, u udžbeniku *Uvod u etiku* svježim pristupom oživljava „staru-novu“ problematiku teorijskog utemeljenja suštine moralnog.

Detaljno su obrađena stajališta najkompetentnijih etičkih mislilaca iz tri različita i udaljena historijska razdoblja: Aristotela, Kanta i Hartmana. Ova tri mislioca imaju posve različite pristupe, a osim toga, njihova usporedna analiza, s obzirom da na komparaciju perioda autorskog rada, predstavlja i razvoj etičke teorije kroz vrijeme.

Autor u pojmovnom smislu polazi od Sokrata, utemeljivača etičkog mišljenja, koje je svoj puni izraz dobilo u Kantovoj praktičnoj filozofiji, «poslije koje se nema šta više misliti o moralnom kao moralnom»(str. 6).

Ovaj udžbenik pored uvodnog dijela- u kojem se obrazlaže predmet i zadatak, te podjela etike, struktuiran je u dva dijela od kojih prvi ima tri, a drugi sedam poglavlja. U prvom dijelu fokus je usmjeren ka suštinskim pitanjima etike: odnosu morala, prava, religije i običaja, konceptima moralne svijesti-savjesti, slobode i slobodne volje, te vrline i sreće kao i kontraverzama moralnih normi i vrijednosti.

---

¹ Mr. sci; Viši asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

² Graffo M. d. o. o. , Sarajevo 2005.

Kad je u pitanju podjela etike, autor naglašava da- ako uzmemo u obzir Aristotelovo stajalište po kome je etika sastavni dio praktičke filozofije kojoj pripadaju ekonomija i politika-podjela etike nije moguća. Međutim, uzimajući u obzir formuliranje vrhovnog principa moralnosti prof. Muhović vrši diferencijaciju različitih etičkih pravaca. Dakle, prema ovom kriteriju u prvu grupu ubrajaju se sva učenja do Kanta, a ova etika imenuje se kao etika dobara ili heteronomna etika. U drugu grupu ulazi deontološka etika ili teorija dužnosti koju utemeljuje Kant. Za razliku od prve grupe koja ljudsku radnju definira kao dobru ili lošu na osnovu toga da li ista vodi ili ne vodi realiziranju ljudskih ciljeva, Kant porijeklo moralnih principa nalazi u praktičkom umu.

U drugom dijelu udžbenika predstavljeni su prvo značajniji pravci etike u grčkoj filozofiji: sofističko učenje, sokratova intelektualistička, zatim Platonova metafizička i Aristotelova empirijska etika, te stoička i epikurova etika, kao i skeptičko učenje o moralnom.

Treće poglavlje drugog dijela raspravlja o hedonističko utilitarističkoj etici u francuskoj i engleskoj filozofiji-Helvetiusova (1715-1771) i Holbachova (1723-1789) hedonističko-utilitaristička etika i engleski etički utilitarizam. Osnovica Helvetiusovog nazora- po kojoj moralno nije jedno i isto u svim vremenima i kod svih naroda, jeste da koncepcija morala zavisi od društveno historijskih prilika. Profesor Muhović posebnu pažnju posvetio je Helvetiusovom razmatranju egoizma i utilitarizma, koje je svoje utemeljenje pronašao u suvremenom životu. Pomalo pesimistički, no nažalost realno, autor osvrćući se na Helvetiusovo učenje zaključuje: „Ma koliko čovjek bio društveno, tj. odgojno biće, ipak u njegovoj prirodi leži egoizam i lični interes. Ovo je ispravna misao, koja dolazi do izražaja posebno danas kada čovjek u uskosopstveničkom interesu vidi smisao i cilj života, kada se kroz tako omeđeni interes cijeni čovjek i sve njegove vrijednosti i kada je tako orijentirani čovjek sposoban da gazi drugog čovjeka za novac ili bilo koju uslugu“(str. 354). Autor pored ovoga, navodi i druge primjere koji ilustriraju suštinska etička pitanja čovjeka današnjice.

Dok Helvetius izvor moralnosti vidi u hedonizmu i utilitarizmu, Holbach smatra da su to interes i sreća. U ovom udžbeniku prezentirane su razlike između dva autora koje se odnose na interes kao izvor moralnosti. Naime, Helvetius smatra da je izvor moralnosti lični interes. Holbach ide korak dalje i zaključuje da se moralno ne može odrediti na osnovu ličnog, već samo na osnovu društvenog dobra. Holbach je također svjestan da između lične i društvene koncepcije dobra postoji sukob, te da je osnovni problem teorije moralnosti u pronalasku najboljeg modela za prevazilaženje tog sukoba. On također smatra da moralno izvire iz čovjeka, njegovog iskustva i razuma i odbija metafizička iskustva moralnosti. Iako autor ističe da Holbachove teorije zaslužuju veliku pažnju, on mu zamjera to što etiku reducira na dio fizike. „Ishodište ovog drugog je 'naturalistička greška' koju prave svi predstavnici tzv. naturalističkih etičkih teorija“ (str. 356).

Etika u njemačkoj klasičnoj filozofiji predmet je četvrte glave drugog dijela udžbenika, u kojem se diskutira o temeljnim pitanjima Kantovog i Fichteovog učenja o etici, ali i o Hegelovom pozitivnom zasnivanju moralnosti.

Kantovom sistemu etike, autor, razumljivo, od svih izloženih sistema pridaje najveću važnost. U „Kritici čistog uma“ Kant je čovjeka predstavio kao voljnostvaralačko ili umno biće koje slijedi glas moralnog zakona, te je stoga odbacio sve prethodne etičke teorije. „Kantova etika, za razliku od prethodnih etičkih nazora, predstavlja autonomnu etiku, jer suštinu, izvor i temelj moralnosti vidi u slobodi“ (str. 370). Kant je pomoću kategoričkog imperativa izvršio misaonu revoluciju jer je započeo proces ukidanja i prevladavanja metafizike i to u etičkoj zoni. U „Kritici čistog uma“ Kant problematizira pitanja praktičkog, ljudskog i moralnog. Sloboda je za Kanta preduvjet moralnog zakona, koji se „dakle izvodi ne iz ideje boga, nego iz ideje slobode“ (str. 372).

Autor ističe da Kantov sistem etike ima nekoliko obilježja, preko kojih se najbolje može shvatiti suština njegovog učenja. To su: kritički racionalizam, subjektivizam, formalizam i rigorizam, apriorizam i apsolutizam ili univerzalizam, deontologizam te autonomnost i imperativnost.

Međutim pojam slobode u Kanovom sistemu, autor posmatra najčešće u korelaciji sa principom imperativnosti u odnosu na moralni zakon. Ovo shvatanje transcendentalne slobode koja obavezuje na moralno djelovanje i jeste suština Kantove etike. „Drugim riječima da bismo djelovali prema zahtjevu moralnog zakona ili kategoričkog imperativa trebamo biti slobodni od svih naslaga osjetilnog svijeta, odnosno potrebno je da moralni zakon držimo u nama, ne obazirući se na osjetilni svijet“ (str. 379). Autor kroz analizu Kantove etike ističe da su sloboda i moralnost identični.

Prof. Muhović predstavlja i drugog značajnog predstavnika njemačkog idealističkog nazora o moralnom. Specifičnost Fichteovog učenja je u tome što on odbija priznati univerzalističko značenje kategoričkog imperativa, a to obrazlaže argumentom da svaki čovjek ima specifičan zadatak u životu. Autor ističe slabost ovog argumenta uz navod da „Fichte ne želi shvatiti da se sloboda može drugačije odrediti nego samo unutar njenih etičkih determinanti“ (str. 401). Upravo zbog toga, autor zaključuje, da se Fichteov pojam moralnosti završava unutar sfere čistog postulata.

S druge strane, Hegelovom teorijom o dijalektičkom kretanju društva nudi se ubjedljiva kritika Kanovih i Fichteovih etičkih stajališta. „Njegova genijalna misao pokazuje da je moralitet, kao čista subjektivnost, nesamostalan, ograničeni, po sebi samome nedostatan moment koji ima da bude ukinut i prevladan na dijalektički način“ (str. 402).

Autor s pravom apostrofira Hegelov pozitivizam, u kojem se insistira da „čovjek u svom ponašanju i djelovanju nužno prizna postojeće društvene i ljudske odnose zasnovane na određenim pravilima i kriterijima; predmet čovjekovog djelovanja je zbiljski svijet“ (str. 409).

Peto i šesto poglavlje fokusirani su na Schopenhauerovu etiku i Nitzscheov etički imoralizam odnosno nihilizam, te teoriju o emocionalnoj etici Maxa Schelera. Akcentiran je Schopenhauerov etički sistem vrijednosti, u koji on uvodi emociju, preciznije, po njemu je samilost centralni motiv čovjekovog moralnog djelovanja, te na taj način promovira aksiom o potpunosti nemoći uma u zoni moralnog.

Ograđujući Nitcheuvo misao od instrumentalizacije unutar nacističke ideologije, prof. Muhović njegov sistem ističe kao važan razvoj etičke misli, koja se sukobila sa hipokrizijom koja je rasla unutar višestoljetne ljudske historije. Naglašava da je Nitché svojim pronicljivim uvidom u ono što je dotada postignuto, otkrio duhovnu krizu tadašnjeg građanskog društva. Autor analizira uzroke različitih stavova koje je Nitché imao prema kršćanstvu i islamu: dok je prema prvoj religiji imao nihilistički odnos, za drugu kaže da insistira na pravednosti, hrabrosti i toleranciji, posebno zbog toga što islam stalno priziva svoje pripadnike da se ljudski odnose prema pripadnicima drugih religija (str. 420).

Sedmo i završno pogavlje posvećeno je etičkoj misli u islamu, i predstavljene su glavne škole te misli, kao i osnovne nesuglasice između njih.

Autor navodi podjelu na mislioe predghazzalijevskog i ghazzalijevskog perioda. Naime, Ghazzali je islamske mislioe koji su izjednačili religiozno sa moralnim upozorio da upadaju u jeres, te je naglašavao dominaciju religioznog nad moralnim. Prof. Muhović prepoznaje vrijednost Ghazzalijevog i učenja njegovih suvremenika, između ostalog i zbog toga što su otvoreno upozorili kršćanski svijet da preko njihovih granica nije samo barbarstvo—što je sa izuzećem Nitchea bio uvriježeni stav zapadnih filozofa. Prof. Muhović podsjeća da su ti isti kršćanski filozofi tendenciozno zaboravu prepustili činjenicu da su se upravo preko islamskih mislilaca u 17. stoljeću upoznali sa originalim interpretacijama Platonovih i Aristotelovih djela. Prof. Muhović u zaključku sumira suštinu islamske etike: „Međutim u Kur'anu, temelju islama, moralno se poistovjećuje s vjerovanjem u Boga i pokoravanjem Njegovoj apsolutnoj Volji. Na temelju Kur'ana i Hadisa, islamski mislioci izgrađuju svoje učenje o čovjekovom postupanju i djelovanju“(str. 470).

Neiscrpna pitanja koja provociraju heterogene etičke teorije i pravci, često su u literaturi, pored kontraverznih shvatanja formulirana i uz kompleksne argumente, što nameće problem razumijevanja između studentske polulacije i pitanja etike. Ovo izdanje taj problem

prevazilazi tako što započinje sa jednostavnim i prihvatljivim stilom pisanja, koji zadržava kroz cjelokupan sadržaj udžbenika, a da pri tom samo dodatno dobija na jačini i cjelovitosti naučnog argumenta.